

A nyelvi alkotóerő próbái. Hernádi Sándor munkásságáról

Ha az eddig napvilágot látott műveit egyetlen könyvbe kellene összegyűjteni, a hatalmas terjedelem miatt ez megoldhatatlan feladat lenne. Pedig a művek tartalma nagyon is egységes, hiszen mind-mind ugyanarról szólnak, a magyar nyelvről, annak végtelen gazdagságáról és szépségéről.

Ha csupán az ő írásaival töltenék meg egy elképzelt nyelvi folyóiratot, az nemcsak a benne foglalt írások mennyisége miatt volna hosszú életű, hanem azért is, mert az olvasók újra meg újra igényelnék annak sokarcúságát, témagazdagságát, hogy rabul ejtse őket az írások szórakoztató játékossága, kreativitásra, nyelvi igényességre készítő ereje.

Könyv? Folyóirat? A szerző számára mindez lényegtelen, csak a gondolat, az igényes alkotás a fontos. Olyan alkotás, amely egyszerre szól a nyelvművelő nyelvésznek, irodalmárnak; haszonnal forgathatja az anyanyelvet tanító tanár; lebilincselő szellemi élményt nyújt az érdeklődő laikusnak; izgalmas és tanulságos nyelvi próbák elé állítja az iskolást; örömet szerez a „csupán” tartalmas szórakozásra vágyó felnőttnek, kamasznak és gyermeknek. Alkotások, amelyek így vagy úgy, de mindenképpen hatnak ránk, s tovább élnek bennünk; alkotások, amelyeknek szerzője (tovább alig titkolható) Hernádi Sándor.

Termékeny, már évtizedekkel mérhető munkásságának ideje alatt számos sikeres tankönyvet, tanári kézikönyvet, nyelvtani tanulmányt, főiskolai jegyzetet írt, amelyek a maguk idejében mind korszerű és előremutató írások voltak.

Természetüknél fogva legmaradandóbb munkái azonban a nyelvművelés elméletét és gyakorlatát szolgáló, valamint az anyanyelvi nevelés egészét átfogó, nyelvi képességfejlesztésre irányuló könyvek, tanulmányok.

Ez utóbbiak mind beszédes példái annak, milyen égetően szükséges, hogy egy kiválóan felkészült, a nyelvet fölényesen birtokló nyelvész jól ismerje a nyelvi gyakorlatot. Fontos, hogy közvetlenül is részese és ösztönzője legyen a mindennapi nyelvhasználat örömeinek; s hogy kézzelfogható, gyakorlatközpontú nyelvi útmutatást adjon az azt igénylők számára.

Hernádi Sándor ilyen igényű írásai különösen a 70-es évektől kezdve jelentek meg egyre számosabban: *Helyesen, szépen magyarul. Kis nyelvművelő az általános iskolák számára.* 1971.; *Írjuk, mondjuk helyesen!* 1972.; *A helyesírás tanításának problémái.* 1973.; *Helyesírási önképző.* 1978.; *Stílusiskola.* 1978.

A 80-as években pedig folyamatosan, évente lepi meg olvasóit egyre érettebb s értékesebb munkáival: *Nyelvédesanyánk.* (Grétsy Lászlóval közös szerkesztésben) 1980.; *Szó-beszéd. Képzelt nyelvi folyóirat.* 1981.; *Nyelvi próbák.* 1982.; *Kis magyar helyesírás.* 1984.; *Elmondani nem is nehéz. Szövege(d)zés szóban és írásban.* 1984.; *A helyesírási készség fejlesztése.* 1987.; *Szórakoztató szóra készítő. A szép magyar beszéd.* 1987.; *Szópárbaj.* 1988.

Ezek a méltán népszerű anyanyelvi ismeretterjesztő művek egytől-egyig ma is kifogyhatatlan ötletességükkel és frissességük erejével hódítják meg olvasóikat. Erről tanúskodnak legújabb írásai is: *Az olvasás bűvésze.* 1989.; *Mondd mondatban! Kifejezési önképző.* 1991.

Mindkét könyv egy új, még egészen fiatal, de dinamikusan fejlődő tudomány, a szövegtan gyakorlatának világába, a szövegismeret eddig felderítetlen berkeibe, a szövegszemlélet járatlan ösvényeire csalogatja az olvasót. Az egyik úgy, hogy a képzelet varázslatos kalandjait ígérő szövegjátékokkal kecsegtet, a másik pedig úgy,

hogy a tömörebb, színesebb és hatásosabb gondolkifejezés, mondat szerkesztés fortélyainak gazdag választékát kínálja.

Az *Olvasás művészete* valóban olvasni tanít, de nem a hagyományos értelemben, hanem úgy, hogy a könyvben közölt szépirodalmi szövegek, szövegrészek szerkesztési elveire is felhívja a figyelmet.

Ténylegesen úgy irányítja a szövegértelmezést, hogy az olvasó maga tárja fel a szerkesztési elvekről árulkodó mozzanatokat. Ugyanazon szövegnek a szerző által közölt változatait összevetve, arra is alkalom adódik, hogy a részletek összefüggésének rendjére és rendszerére is fény derüljön. S hogy kellőképpen figyelt-e az olvasó a kifejezett tartalom és a nyelvi megformáltság kapcsolatának rejtelmeire, próbát is tehet. A „Végjátékos úr-olvasás” című fejezet ugyanis lehetőséget kínál az előzmények szellemében való beleéléses befecskedésre. Az „olvasás” így észrevétlenül szövegalkotássá válik. S ha már túljutottunk az „Értelmezés látványosan” című fejezeten, nem okoz nehézséget a „Formálgatás művészkedve” (2. fejezet) sem. Itt a szöveg(ek) eredetije mellett koholt, úgynevezett árnyékszöveg(ek)et találunk, s ha ezeket gondosan egybevetjük, kiderül, miféle műveletek eredményezték a kísérleti változásokat, „hogyan lett a cserebogár”.

A szövegértés és szövegalkotás bonyolult műveleteit játékos könnyedségű kedvveléssé varázsoló értékes fejezeteket a könyv végén található „Kulcs” teszi teljessé.

A választékosabb és igényesebb nyelvi tevékenységre felszólító *Mondd mondatban!* című könyvet bevallottan kifejezési önképzőnek szánta a szerző. Nem titkolja azt sem, hogy ezúttal nagyobb erőfeszítést igénylő, a szerkesztési módok, eljárások birtokbavételét célzó tanulásra invitál.

Nem tankönyv, nem kézikönyv, nem példatár, de mindezen funkcióknak külön-külön és együttesen is eleget tevő alkotás ez az „önképző”.

A gondolkodás és a nyelv jól ismert összefüggéséből a szerző azt a tételt emeli ki — s avatja beszédsművelő munkájának tárgyává —, mely szerint ugyanannak a gondolatnak a kifejezésére igen sok variációs lehetőséget kínál a nyelv.

Ezt olvashatjuk a könyvet bevezető „Útbaigazító” részben is: „A megadottól eltérő formát keresni a gondolatnak, minél több módon tárni mások elé ugyanazt a gondolatot: közös célja mindegyik fejezetnek.”

A „Többféleképpen: kifejezőbben” című rész útmutatásokat, magyarázatot és megoldási kulcsot is magában foglaló mondattranszformációs műveleteket tartalmaz.

„Az összefogottabbban...” kezdetű fejezet pedig a legkülönbözőbb szerkezetű mondatok tömörítési példasorával s odaillő feladataival nevel a választékos beszédre. Az ezt követő részegységek a mellérendelést kerülő, a részletezőbb megfogalmazású és a kevésbé grammatizált mondatváltozatok kommunikációs szerepével ismertetik meg az olvasót. A szerző külön fejezetet szentel az alárendelés stilisztikai szabályainak, a kihagyásos és közbevetéses szerkezetek különböző beszédhelyzetekben való felhasználhatóságának.

A fejezetek sorát a „Léptékről léptékre” című rész zárja, amely összefoglalásképpen a kisebb és nagyobb léptékű szövegalkotás változatait tárja elénk.

Bizonyos, hogy aki figyelemmel járja végig ezt az önképző iskolát, nem fog csalatkozni, mert az így megismert szerkesztési technikák felhasználásával színesebb, választékosabb beszédképességre tehet szert.

Annak reményében várjuk Hernádi Sándor új és még újabb értékes írásait, hogy vele együtt mondhassuk ismét a Déry Tibortól kölcsönzött szavakat: „(...) munkámban a legjobb szórakozást általában mondataim szövése szerzi. Aprólékos bíbelődésnek látszik, holott valójában az alkotóerő próbája...”

Szabó Ferenc